

POKUŠAJI ZNANSTVENOG RADA U MUZEJIMA

(osobna iskustva)

Snježana Pavičić

Hrvatski povijesni muzej

Zagreb

Sažetak:

Dvije su grupe problema s kojima se kustosi susreću u znanstvenom radu. U prvu grupu problema spada problem tematskog i vremenskog diskontinuiteta, problem odnosa temeljnih znanosti i muzeologije, ideologijskih predrasuda te nepostojanje relevantnog mentorstva, kao i problem uspostave suradnje s kolegama iz drugih i sličnih institucija.

U drugu grupu problema spadaju financijske poteškoće, slabašna potpora za specijalistička usavršavanja, nabava stručne literature, te nedovoljna financiranja preciznih laboratorijskih analiza materijala i konzervatorsko-restauratorskih radova usmjerenih više prema istraživačkim ciljevima.

Prevladavajuće je mišljenje da "muzeji nisu znanstvene ustanove i nisu znanstveni instituti", a prioritete su uvijek dobili godišnje i petogodišnje inventure, revizije, uređenja depoa, izložbe i sl. Uvijek sam smatrala da je potrebno proširivati znanja o pojedinim vrstama predmeta zato sam upisala poslijediplomski ispit na temu političkog plakata, a u ljeto 1991. u već formalno ukinutom Muzeju revolucije, pripremila sam izložbu Hrvatski politički plakat 1940. - 1950. Tema je bila vrlo delikatna, a i u delikatnom povijesnome trenutku, u vremenu transformacije Muzeja revolucije naroda Hrvatske i njegove integracije u (danas) Hrvatski povijesni muzej, i umjesto kontinuiranog bavljenja tom tematikom, "raspoređena sam na mjesto voditelja novoosnovane Sakralne zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja", koja je zahtijevala sasvim drukčije pristupe i interpretacije.

Moji znanstveni pokušaji u dva povijesna muzeja povezani su s tri znanosti: povijest umjetnosti, povijest i muzeologija. Prve dvije temeljne znanstvene discipline, a bitni razlikovni nivo muzeologije je komunikacijski aspekt muzejskog predmeta.

Za vjerodostojan kulturni identitet polazište može biti jedino vjerodostojno istražen muzejski fundus i muzejske pojave, jer u protivnome možemo izmišljati činjenice kako nam padne na pamet.

*Idemo u školu svi!, nepoznati autor, litografija u tri boje (crna, crvena, zelena), oslobođeni teritorij Hrvatske, 1944.
vlasništvo: Hrvatski povijesni muzej*

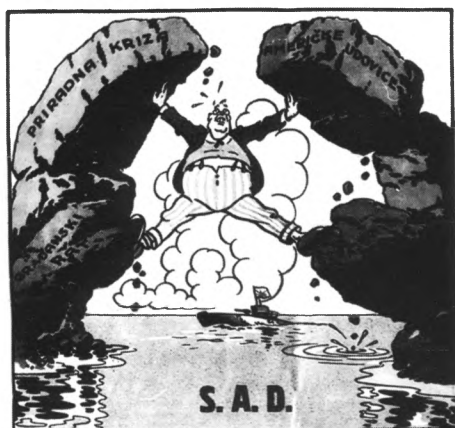
Problemi i pristupi

U kratko ću opisati okolnosti kroz koje sam prolazila nastojeći znanstveno obraditi pojedine muzejske funduse koji su mi tijekom vremena dodijeljeni u dva povijesna muzeja, zato što su upravo te okolnosti bitno odredile višu ili nižu razinu mojih istraživačkih nastojanja i shodno tome objavljenih rezultata. Nije, dakle, riječ o razočaranjima, opravdanjima ili ne daj bože monumentaliziranju vlastitog znanstvenog opusa, već jednostavno o iskustvima koja se mogu sažeti i kao problemi. U prvu grupu ulaze problemi mentalne prirode ili stanja svijesti i duha vremena u kojem živimo, a u drugu grupu financijski problemi. Iz prve grupe izdvajam problem tematskog i vremenskog diskontinuiteta, problem odnosa temeljnih znanosti i muzeologije, ideologijskih predrasuda te nepostojanja relevantnog mentorstva, kao i problem uspostavljanja suradnje s kolegama iz drugih sličnih institucija koji pod krilaticom "zatvoreni znanstveni fondovi" ili pak nekom drugom eufemističkom frazom, i sebi i drugima, zatvaraju mogućnost proširivanja znanja.¹ Iz druge pak, možda razumljivije, grupe financijskih poteškoća, smatram zaista velikim problemom slabašnu potporu za specijalistička usavršavanja (kako u zemlji tako i inozemstvu), nabavu stručne literature te nedovoljna financiranja preciznih laboratorijskih analiza materijala i konzervatorsko-restauratorskih radova usmjerenih više prema istraživačkim ciljevima. Budući da su me uvijek posebno uznemiravala problematična mjesta iz one prve skupine nabrojanih problema, ovom ću se prilikom prisjetiti upravo njih nekoliko. Nakon završenog studija povijesti umjetnosti i arheologije te nekoliko godina provedenih radeći tzv. "privremene poslove" (Leksikografski zavod, škole, Institut za povijest umjetnosti i arheologiju), zapošljam se prije

petnaestak godina u likovnoj zbirci bivšeg Muzeja revolucije naroda Hrvatske i time ujedno započinjem svoj "muzejski staž". Vrlo brzo sam primijetila da znanstveni pristup nije baš jako omiljeni pristup stvarima te da je malo onih koji o tome uopće žele razgovarati. Prevladavajuće je mišljenje bilo da "muzeji nisu znanstvene ustanove i nisu znanstveni instituti". Da takav stav nije bio prisutan samo u tom stigmatiziranom i uvijek "problematičnom" muzeju, uvjerila sam se razgovarajući i surađujući s prijateljima i kolegama iz drugih muzeja. Što su bili prioriteti? Kao i uvijek, godišnje i petogodišnje inventure, revizije, klasifikacije u svim mogućim smislovima, preslagivanje i uređivanje depoa, putujuće i prigodne izložbe, stručna vodstva, rad sa strankama, i tome slično. Smatrala sam, međutim, da se ipak treba ozbiljnije koncentrirati i proširivati znanja o pojedinim vrstama predmeta i zato sam upisala poslijediplomski studij na temu političkog plakata u Hrvatskoj iz burnog desetogodišnjeg razdoblja, od 1940. do 1950. godine. I jasno, zbog tako "delikatne" teme u kojoj su prvi put na vizualnom

materijalu izravno suočene ideologijske predrasude "prijateljskog" i "neprijateljskog" za pojedine sam kolege bila "ustašica", a za druge "komunistica". Bilo je institucija koje su me apsolutno podržavale u tom radu omogućivši mi opširan uvid i posudbu plakata, ali bilo je, na žalost, i takvih koje su me apsolutno ignorirale, lijepo etiketirale i dalje nastavile mirno živjeti u svom vlastitom anakronizmu. I nikom ništa! Vjerojatno sam pogriješila negdje u diplomaciji međumuzejskoga komuniciranja, koje iako predvidljivo, ponekad zbunjuje nepotrebnim formalizmima i tko sve zna kakvim "spelavancijama". No temu agitpropovskih, promidžbenih i olikpropovskih plakata na kraju sam ipak zaokružila, odnosno otvorila sam je budućim istraživačima, a cijeli taj rad bio je ujedno priprema za katalog i izložbu² koja je održana u ljeto 1991. godine, u tada već formalno ukinutom Muzeju revolucije (odnosno prostoru integriranim s Povijesnim muzejom Hrvatske) na preimenovanom Trgu hrvatskih velikana. Bilo je to prilično mučno razdoblje izrazitih političkih pritisaka u kojem je postala transparenta stvarna stručnost i nestručnost

Što ih čeka u godini 1945.

Što ih čeka u godini 1945., nepoznati autor, višebojno, tisak: Rožankovski, Zagreb, 1. II. 1945.
 vlasništvo: Hrvatski povijesni muzej *

* Nekoliko predmeta iz dvije zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu (od kojih je zbirka plakata i grafika bila do 1991. godine u bivšem Muzeju revolucije naroda Hrvatske) ilustriraju izrazitu heterogenost materijala i krajnje različite znanstveno-istraživačke pristupe.

*Križ, relikvijar - srebro, pozlačeno, pet ukrasnih kamenova, XII. - XV. st.
 vlasništvo: Hrvatski povijesni muzej
 snimila: Maja Velicogna Novoselec*

naših muzealaca i muzeologa, koji su se tada o konkretnom pitanju MRNH i unatoč opcijama ponuđenima od kustosa toga muzeja³ o transformaciji prema muzeju suvremene povijesti, muzeju rata ili vojnome muzeju, na kraju odlučili za kompromis, a time su se ujedno odlučili za definitivno ukidanje jednog specijaliziranog povijesnog muzeja.⁴ U diskurs navedene stručnosti i kolegijalnosti svakako se ubraja još i svima nam poznata šutnja.

Integracijskim radnjama dvaju spomenutih muzeja ja sam i dalje ostala zaposlena (što, na žalost, mnogi nisu, jer su jednostavno dobili otkaz!), a zatim mi je jednog lijepog dana na moje veliko iznenađenje dodijeljeno rješenje o tome da sam "raspoređena na mjesto voditelja novoosnovane Sakralne zbirke Hrvatskog povijesnog muzeja". Jedan mi je prijatelj tada rekao: "O, pa s obzirom na slijed takvog zbivanja, možda drugi put odletiš u avione Tehničkog muzeja!". Toliko o kontinuitetima. Preuzevši Sakralnu zbirku ušla sam u potpuno novi svijet. Meni osobno vrlo poučan pa i dirljiv!⁵ Dijametralno suprotna vrsta predmeta od one koju sam prije obrađivala zahtijevala je sasvim drukčije pristupe i interpretacije. Dovoljno je spomenuti da Sakralna

zbirka HPM-a sadržava krajnje različite vrste predmeta, izradene od metala, drva, tekstila, stakla, voska, keramike, kože i alabastera, te da su oni proizvedeni u domaćim i stranim centrima u razdoblju od 9 do. 20. st.⁶ U drugim muzejima, napose obrtničkim, za spomenute vrste materijala postoje specijalizirani kustosi i restauratori, a u HPM-u taj posao vodim sama, jer pratećeg osoblja naprosto nema. Kako je fundus zbirke bio potpuno nepoznat, smatrala sam da unatoč manjkavoj specijalističkoj naobrazbi treba što više predmeta publicirati, jer je to, kako sam se uvjerila, najbolji način sučeljavanja i konfrontiranja informacija te preciziranja izvedbenih, kontekstualnih i ostalih relevantnih činjenica. Znamo da time muzealije prestaju biti samo inventar u depou, s puno mistifikacijskih digresija, te da se objavljivanjem započinju dalje otvarati i komunicirati na različite načine. Upravo sam zato selektivno "sondirala" pojedine grupe materijala i uobičajenim putevima istraživanja, od nultog stupnja tj. od nabave literature u zemlji i inozemstvu do analiza, komparacija pa i svojevrsnih sinteza dala ih u optičaj široj stručnoj javnosti. Teme križeva i tekstila iz fundusa HPM-a objavljene su u katalozima muzejskih

Navještenje, staklena pločica (fragment), XIII. st., slikano zlatnim i srebrnim bojama, vlasništvo: Hrvatski povijesni muzej, snimio: Igor Brzoja

zbirki⁷, a druge su skupine, kao napr. Komersteinerovi kipovi, gotički relikvijari iz Grobnika, gotički kalež iz Oštarija, oslikana i posrebrena koža, crkvene zastave i druge teme, našle svoje mjesto u zbornicima i stručnim časopisima⁸.

Osim spomenutih problema diskontinuiteta i ideologizacije, želim još samo u kontekstu ovih prisjećanja istaknuti specifičnu poziciju povjesničara umjetnosti u povijesnome muzeju, koja je tu znatno drukčija nego u prostorima izravno namijenjenima likovnim umjetnostima, npr. galerijama, pinakotekama, muzejima primijenjene umjetnosti. O različitim pristupima i percepcijama povjesničara i povjesničara umjetnosti već sam pisala u jednom kraćem tekstu⁹ *Bulletina MRNH*. Povjesničar umjetnosti, kako bi to opisao Jan Bialostocki,¹⁰ pronalazi u predmetima “atraktivne forme, emotivni sadržaj i ekspresivnu energiju koju su ukodirali njezini stvaraoci” i s obzirom na školovanje (pa i afinitete) razumljiviji mu je prijenos značenja s elementarno obavijesnog do komunikacijskog i muzejskog. I moj je pristup, u odnosu na videnje kolega povjesničara, uvijek bio više selektivan, vizualan i nije težio “apsolutnoj povijesnoj istini”, već je bliži Braudelovom poimanju istovremenog postojanja više paralelnih i različitih povijesti.

Specifičnost znanstvenog istraživanja u muzejima

Primijetila sam da se u godišnjim izvještajima muzeja¹¹ pod rubrikom “znanstveni rad” može pročitati zaista vrlo široki spektar radova ocijenjenih (ili samoocijenjenih) znanstvenim stupnjem. Sigurno je, međutim, da se između tih tekstova nalaze i oni koji to definitivno nisu (npr. popisi publikacija, sastanci redakcijskih odbora, administrativni spisi itd.) i obratno, da ih ima koji taj stupanj dosežu, a nisu tako verificirani. U tom smislu svakako bi trebalo raditi na ujednačavanju terminologije.

Detalj s oltara, pozlačeno, polikromirano drvo, XVII.st. vlasništvo: Hrvatski povijesni muzej

Svaki znanstveni rad, pa i onaj koji se direktno odnosi na muzejske funkcije dokumentacije, tezaurizacije, komunikacije i zaštite (u širem i užem smislu), trebao bi ispuniti barem tri bitna kriterija, a to su: originalnost (nova otkrića, novi pristupi i nove činjenice koje se istraživanjem objavljuju), težnja što većoj istinitosti (maksimalna provjera podataka, što manje kompilacija) i jasan diskurs (posebno metodološko-koncepcijski i jezično-formalni).

Moji znanstveni pokušaji u dva povijesna muzeja najizravnije su povezani s tri znanosti i to su: povijest umjetnosti, povijest i muzeologija. Prve su dvije temeljne znanstvene discipline, što, dakako, ne znači da se stalno ne propituje njihova teorijsko znanstvena stabilnost (kod pojedinih tema još su i te kako upitni osnovni pojmovi, a traže se također preciznije i višeznačne metode istraživanja kao i norme za jasnije oblikovanje vrijednosnih sudova). Muzeologija, pak, koja je, kako znamo, krenula kao muzeografija, a sve se više razvija na informacijskoj i konceptualnoj razini, svojim je multidisciplinarnim pristupom došla do spoznaje kako je, u odnosu na temeljne znanstvene discipline, njezin bitni razlikovni nivo komunikacijski aspekt muzejskog predmeta. Upravo u tom aspektu valja tražiti

specifičnosti muzejskog istraživanja. Sve tri netom spomenute znanstvene discipline te postupci analiziranja, historiziranja, muzeologiziranja, tendiraju istraživanju kontekstualnih situacija i osim pragmatičnih, specijalističko-znanstvenih informacija, primjetno je nastojanje kreiranja šire kulturne informacije. A to je proces koji traje dugo vremena...

Kada sam na muzejskom simpoziju u Klanjcu 1996. godine govorila o dilemama i pitanjima identiteta kustoske muzejske profesije,¹² nastojala sam tada, koliko god izgledalo tradicionalistički, prije svega istaknuti značaj kustosa kao znanstvenika i kreativca, a ne kustosa "multifabrika" i svaštara. No, situacija "na terenu" je zaista vrlo šarolika i vrlo neujednačena. Zato i dalje mislim da treba što više isticati, motivirati i stimulirati upravo znanstveno-istraživački rad, jer kako god predmete tretirali i "pakirali", odlučili se za disneyevski ili "ozbiljniji" način, prezentirali ih i objavlivali kroz animacijsku igru ili klasičnim oblicima, njihove osnovne baze podataka s kontekstualnim deskripcijama, uvijek su one ključne i primarne informacije od kojih dalje kreće svaka razrada. Za vjerodostojan kulturni identitet polazište može biti jedino vjerodostojno istražen muzejski fundus i muzejske pojave, jer u protivnome možemo izmišljati i lansirati kao činjenice što god nam padne na pamet. A u tom slučaju zaista je sve moguće i zaista je sve nebitno.

Bilješke:

1. Na sreću, tih je kolega znatno manje od onih koji razumiju što zapravo znači međumuzejska suradnja.
2. "Hrvatski politički plakat 1940-1950", Hrvatski povijesni muzej/Muzej revolucije naroda Hrvatske, 5. lipnja – 5. srpnja 1991.
3. Dakako, onih kustosa sklonih znanstvenom radu.
4. O tome postoji sačuvana dokumentacija (ne samo na institucijskim nivoima) koja će možda jednoga dana poslužiti kao tema za analizu i propitivanje ideoloških utjecaja (te izravnih političkih predrasuda) u sferi muzejskog sistema.
5. Ma kako riječ "dirljiv" bila protumačena od ponekih ljudi koji se smatraju muzejskim profesionalcima.
6. O tome opširnije u katalogu "Museum 1846.-1996.", HPM, 1996., Sakralna zbirka, str. 45-53.
7. "Križevi iz fundusa Hrvatskog povijesnog muzeja", Zagreb 1994., katalog muzejskih zbirki 25 i "Tekstil-paramenta. Crkveni tekstil iz HPM-a", Zagreb 1998., katalog muzejskih zbirki 30.
8. "Peristil", br. 35, 1992./93., br. 37, 1994., br. 40, 1997.; "Kaj" 4, 1994., br. 5, 1996.; "Naš Museum" 1998.
9. "Naznaka razlikovne karakteristike likovnog djela kao muzejskog predmeta u specijaliziranom povijesnom muzeju", Bulletin MRNH, br. 1, 1989., str. 5
10. Jan Bialostoci, "Povijest umjetnosti i humanističke znanosti", GZH, 1986.
11. Zagrebački muzeji izvješća 1997., MDC, Zagreb
12. "Kustos-dileme i pitanja oko definiranja profesije", tekst će biti objavljen u Analima 16., izdanju Galerije Antun Augustinčić, Klanjec.

Summary:

Attempts at Scholarly Work in Museums

There are two sets of problems that curators come across during their scholarly work. The first set of problems includes the problem of a thematic and temporal discontinuity, the problem of the relationship between basic sciences and museology, ideological prejudices and the lack of relevant guidance of mentors, as well as the problems of establishing co-operation with colleagues from other and similar institutions.

The second set of problems includes financial difficulties, the weak support for specialisation, the acquisition of professional literature, as well as the insufficient financing of precise laboratory analyses of materials and of conservation and restoration work that is directed more towards research.

The prevailing opinion is that "museums are not scholarly or scientific institutions or institutes", and priorities were always given to the annual and five-year taking of inventories, revisions, rearranging of storerooms, exhibitions and so on.

I have always considered it necessary to expand my knowledge about various types of objects, and this is the reason why I took a postgraduate course on the theme of political posters, and in the summer of 1991, in the formally abolished Museum of the Revolution, I prepared the exhibition Croatian Political Posters 1940-1950. The theme was very delicate, and came at a delicate moment in history, when the Museum of the Revolution of the People of Croatia was being transformed and integrated with what is today the Croatian History Museum and, instead being allowed to continue in dealing with this topic, I was "reassigned to the post of the head of the newly-created Collection of Religious Artefacts of the Croatian History Museum", and this demanded quite a different approach and interpretations.

My scholarly attempts in two history museums have been involved with three studies: the history of art, history and museology. The first two are basic scholarly disciplines, and the crucial differential level of museology is the aspect of communication with respect to the museum object.

To achieve a credible cultural identity, the starting point can only be credibly researched museum holdings and museum phenomena. If this is not the case, then we can invent facts as we see fit.